

Nechceme, aby kdokoliv musel ukončit školu kvůli finančním překážkám

Jirka přišel do vzdělávacího programu Gendalos organizace IQ Roma Servis, který se zaměřuje na pomoc sociálně znevýhodněným mladým lidem v cestě za studijními a profesními úspěchy, před šesti lety, když se rozhodoval, co dál: „O Gendalos jsem se dozvěděl v 9. třídě, kdy mi hodně pomohl s přijímačkami na gympl“. Od té doby je jedním z neaktivnějších studentů, který se účastní nejen různých aktivit Gendalos, ale také mezinárodních výměn mládeže. Gendalos Jirkovi pomohl na jeho cestě za vzděláním: „Díky finanční podpoře stipendijního fondu Gendalos jsem si mohl podat dvě přihlášky na VŠ, což je pro mě naprosto super“. Jirka se přihlásil na Fakultu strojního inženýrství VUT, obor Mechatronika, kam byl díky dobrému prospěchu na střední přijat bez přijímací zkoušky, v současné době je studentem 1. ročníku. O tom, jakým způsobem umí tým lidí z programu Gendalos pomoci plnit studijní a profesní sny znevýhodněným mladým lidem, jsme si povídali s vedoucí programu a sociální pracovnící Kristinou Studenou.

?) Můžete nám přiblížit, co je program Gendalos a jak může mladým lidem, jako je třeba Jirka, pomoci?

Vzdělávací program Gendalos je jednou z aktivit neziskové organizace IQ Roma Servis. Působíme v Brně a už více než 10 let se zaměřujeme na děti od 8. třídy až po studenty vysokých škol, kteří jsou ze sociálně vyloučeného prostředí a potřebují podpořit na své vzdělávací dráze. Jsme zároveň registrovanou sociální službou, což nám umožňuje věnovat se těmto mladým lidem komplexně ve všech oblastech, které jejich vzdělávání ovlivňují. Ročně tak našimi aktivitami projde asi 70 až 80 dětí nebo mladých lidí.

?) Jak se k vám děti nebo mladí lidé, kteří potřebují pomoc, dostanou?

Gendalos je součástí nízkoprahového zařízení pro děti a mládež, které provozuje naše organizace. Odtud a z Klubu pro mladší děti k nám přichází část klientů. Dále máme děti, které spolupracují pouze s naším vzdělávacím programem na základě nějaké konkrétní vzdělávací potřeby. Obvykle už znají aktivity organizace IQ Roma Servis nebo někoho, kdo je využívá. Naš vzdělávací program klientům někdy doporučí i jiné instituce nebo sociální služby. Kromě toho děláme pravidelné prezentace na školách, aby se Gendalos dostal do širšího povědomí všech důležitých aktérů i studentů samotných. Se školami spolupracujeme nejen přes Gendalos, ale také v rámci kariérního poradenství – děláme workshopy pro žáky 8. a 9. třídy.

?) Kdo jsou tedy účastníci vašeho programu?

Jde o děti ze sociálně znevýhodněného, případně sociálně vyloučeného prostředí, často z rodin, které jsou klienty sociálních služeb a obvykle se nacházejí ve složité materiální situaci. Obecně lze říct, že naši klienti z různých důvodů postrádají na své vzdělávací dráze podporu rodiny a zároveň kolem sebe nemají sociální prostředí a vazby, které by jim ji pomohly nahradit. Naši primární cílovou skupinou jsou Romové, kteří tvoří většinu našich klientů.

?) S čím se na vás tedy konkrétně obracejí?

Naši klienti většinou přicházejí s konkrétní potřebou. Potřebují řešit špatný studijní prospěch nebo se připravit na přijímačky na střední školu. Další typickou situací bývá, že se student dostane na střední školu či odborné učiliště a neví, co ho tam čeká, potřebuje se v nové situaci zorientovat. Velmi problematickým okamžikem pro mnoho našich dětí je, když se hned na začátku studia nebo těsně před nástupem objeví neočekávané finanční náklady na učební pomůcky či učebnice. V případě učebních oborů může jít až o několikatisícové náklady na vybavení nezbytné pro praktickou výuku, například kadeřnický kufřík nebo sada nožů. To jsou částky, které rodiny těchto dětí nejsou schopny uhradit. Taková situace pak dětem vytváří nepřekonatelnou bariéru pro vstup na střední školu a vede k předčasnému opuštění vzdělávání.

? Jak řešíte popsané finanční obtíže svých klientů?

Využíváme všechny dostupné stipendijní a podpůrné programy fungující v České republice, máme přehled o tom, které lze v jakém konkrétním případě využít. Hodně spolupracujeme s organizací Člověk v tísni, která má širěji pojatý stipendijní fond, z něhož lze hradit i náklady nesouvisející přímo se studiem, mohou se jím tedy pokrýt i jiné životní náklady, jako je bydlení apod. Je nesmírně důležité uvědomit si, že v prostředí, v němž se pohybujeme, je dítě či student brán jako ekonomicky významná jednotka rodiny a o možnosti jeho setrvání ve vzdělávání často rozhoduje celková materiální situace rodiny, kterou je nutné podpořit. Jedním z našich základních cílů je, aby nikdo nemusel ukončit školu kvůli finančním překážkám. I přesto, že spolupracujeme s řadou podpůrných fondů, musíme si někdy poradit sami, protože nezřídka se stává, že student zjistí požadavky na pomůcky až v době nástupu do 1. ročníku střední školy, a to už je pozdě na využití standardních stipendií. V takovém případě použijeme náš vlastní stipendijní fond.

? Vy máte vlastní finanční prostředky, které můžete ve prospěch účastníků programu použít?

Ano. V rámci organizace IQ Roma Servis od roku 2012 funguje stipendijní fond na podporu vzdělávání, do něhož přispívají individuální dárci. Peníze do fondu získáváme prostřednictvím benefičních koncertů či jiných akcí nebo třeba crowdfundingovými kampaněmi. Ročně potřebujeme získat přibližně 100 000 korun, abychom mohli naši činnost udržet.

? S jakými dalšími zakázkami kromě finančních obtíží se na vás mladí lidé obracejí?

Když uspokojíme potřebu peněz na pomůcky či jiné náklady, přichází další nejčastější zakázka, což je doučování. Doučování je obecně velmi silný nástroj proti školnímu neúspěchu a měl by být více využíván školami. Při doučování dáváme důraz na dlouhodobou systematickou spolupráci. To znamená, že se student se svým doučovatelem vídá pravidelně, obvykle na týdenní bázi, a dlouhodobě se připravuje v konkrétním předmětu buď na přijímací zkoušky, nebo na maturitu.

? Kdo jsou vaši doučovatelé?

Myslíme si, že je důležité, aby naše klienty doučovali skuteční odborníci, kteří mají vystudovaný daný obor a zároveň pedagogické kompetence. Chceme, aby úroveň doučování byla vysoká. Proto s námi doučovatelé nespolupracují jako dobrovolníci, ale jsou za svou práci placeni. Kromě toho

máme samozřejmě i dobrovolníky, kteří nedoučují, ale působí jako mentoři. Mají se studenty spíše neformální vztahy a nezaměřují se jen na školu, ale na obecnější podporu.

Velmi se nám osvědčilo spojení studentů s lidmi z praxe, kteří mohou působit jako mentoři s ohledem na budoucí kariéru studentů. Máme v programu například dívku, která studuje IT, tak jsme ji propojili s člověkem z IT firmy, což jí umožní získat lepší představu o budoucím uplatnění, širší rozhled nebo také nové sociální vazby.

? Jak dále se svými klienty pracujete?

Každý student má po dobu zapojení do programu jednoho klíčového pracovníka, který se mu věnuje, prochází s ním konkrétními zakázkami a řeší jeho potřeby. Celkem jsme v Gendalosu čtyři a na každého připadá asi 15 až 20 studentů. Je to vysoký počet, takže s nimi stíháme být v osobním kontaktu jednou až dvakrát za měsíc, kromě toho jsme průběžně ve spojení přes telefon nebo sociální sítě.

Kromě této individuální práce pořádáme také skupinové aktivity, které mají takový teambuildingově-vzdělávací charakter. Skupinové aktivity považujeme za velmi důležité, protože se díky nim propojují studenti navzájem, vidí, že nejsou sami, kdo prožívá složitou situaci, a přirozeně se podporují. Tady i využíváme síly příběhů, zveme si hosty – často úspěšné Romy a Romky –, kteří jsou pro naše děti silným příkladem. Jsou to příběhy velké houževnatosti, které ukazují, že když mladí lidé cítí podporu někoho, kdo jim věří a na koho se mohou obrátit, když je jim nejhůř, tak lze překonat ledacos.

? Díky skupinovým aktivitám mezi studenty asi jako pozitivní vedlejší efekt vznikají i neformální vztahy?

Přesně tak. My se svými studenty děláme nejen vzdělávací akce, ale taky jezdíme na výlety, na exkurze nebo několika-denní pobyty, chodíme do kina a do divadla a snažíme se je rozvíjet i v oblasti kvalitního trávení volného času. Tady je pak prostor pro navazování přátelství a vytváření nových vazeb nahrazujících zpřetrhané vztahy s jejich původním sociálním prostředím.

? Musíte studenty k účasti na těchto aktivitách nějak speciálně motivovat, nebo o ně mají sami zájem?

Jsou aktivity, na nichž je vždy vysoká účast, typicky jsou to dvoudenní exkurze do Prahy nebo Olomouce, kino či divadlo. Skupinová setkání jsou provázána se stipendijní podporou tak, že je mají stipendisté povinná, protože je vnímáme jako významný prvek celého programu.

Kromě různých možností kvalitního trávení volného času se snažíme studentům ukázat a zprostředkovat i jiné sféry života. Studenti jsou zapojeni do dobrovolnických činností naší organizace i mimo ni, například jezdí na prázdninové dobrovolnické workcampy do zahraničí. Ve spolupráci s naším kariérním centrem hledáme studentům placené stáže nebo brigády, které je rozvinou v oboru.

?) Spojení studia s praxí v oboru je aktuálním tématem kariérového poradenství a uvádí se také jako vhodná prevence předčasných odchodů mladých lidí ze vzdělávání. Jaká je vaše zkušenost v této oblasti?

Spolupráce našich studentů s firmami je určitě velmi prospěšná. Je ale poměrně těžké ji navázat. Přistupujeme k různým situacím individuálně, využíváme i různé aktuální projekty. Zásadní je pro nás v této věci potřeba, nebo spíš zájem studenta. Čili vždy vycházíme z jeho zájmu a k němu hledáme vhodnou organizaci či firmu, kde by se mohl uplatnit, a tu pak oslovujeme. Tak jsme třeba našli studentovi, který chtěl pracovat v médiích, stáž v regionální televizi.

Obvykle se uplatňuje spíš opačný mechanismus, kdy má střední škola navázanou spolupráci s určitým podnikem disponujícím určitým druhem pracovních míst a studenti tam nastupují na praxi bez ohledu na jejich vlastní kariérní zájem. Takové propojení s praxí pak nemusí mít velký efekt pro motivaci do dalšího vzdělávání a kariérního rozvoje.

?) Program Gendalos se zaměřuje na podporu vzdělávání, které úzce souvisí s volbou povolání. Jak v tomto ohledu pracujete s kariérovým poradenstvím?

Velmi často se na nás obracejí děti s tím, že potřebují připravit na přijímačky na střední školu. V takovou chvíli přichází na řadu kariérové poradenství, protože špatný výběr školy nebo oboru je jednou z nejčastějších příčin vypadnutí mladých lidí ze vzdělávání. Proto jim pomáháme definovat jejich silné a slabé stránky a na základě sebepoznání vybrat školu, která bude vycházet z jejich zájmů a odpovídat jejich schopnostem. Naši klienti jsou často prvními potenciálními středoškoláky v rodině, neorientují se ve výběru školy a povolání a často volí podle toho, co znají z bezprostředního okolí, kde to mají nejbližší nebo kam chodí jejich sourozenci a kamarádi. My se je naopak snažíme podpořit v tom, aby byli ambicióznější, kladli si vyšší cíle a šli za svými sny.

?) Nemí tento směr trochu v rozporu s běžnou praxí kariérového poradenství v základních školách?

Z našich zkušeností víme, že děti ve škole dostanou základní informace o školách a jsou při výběru oboru obecně

směřovány k jakémusi pragmatismu: aby studium bylo organizačně i finančně přijatelné pro rodinu a kladlo na studenta zvladatelné nároky. V neposlední řadě se zdůrazňuje lukrativnost profese. A je pravda, že my jdeme trochu jinou cestou. Chceme ukázat dětem kromě této i druhou perspektivu, předat jim myšlenku, že žádný sen není příliš velký, podpořit jejich sebevědomí i ambice s tím, že my je budeme na té cestě provázet a pomůžeme jim toho dosáhnout.

?) Vyplácí se vám takový přístup? Skutečně to funguje?

Ano, myslím si, že se nám to skutečně daří. Z příběhů mladých lidí, s nimiž pracujeme, je vidět, že svých snů dosahují. Máme mladé lidi, kteří si prošli neuvěřitelnými věcmi, a dnes dělají práci, kterou si vysnili. Ukazuje se, že tato podpora funguje, ale musíme to vždy nějak rozumně vybalancovat. Když má někdo velmi špatné známky na základní škole a chce se stát něčím, co vyžaduje náročnější studium, je třeba mu říct, že to není nemožné, ale bude to velká dřina a sebezapření.

?) Co je pro vás při kariérním poradenství zaměřeném na sociálně znevýhodněné děti hlavním cílem?

Tak především není naším cílem, aby jen tak vychodili nějakou školu nebo jenom zůstali delší dobu ve vzdělávacím systému, ale aby si ve studiu našli smysl, vybrali si obor, který je skutečně baví, nejen obor, který je uživí. Protože pokud je to baví, stoupá vnitřní motivace, která zvyšuje schopnost překonávat překážky, jichž mají tyto děti spoustu.

Kdybych ale měla mluvit konkrétně, tak víme, že první krok pro vymanění se z kruhu chudoby je maturita. Díky maturitě mají mladí lidé šanci plnohodnotně se uplatnit a překonat bariéry tvořené prostředím, v němž vyrůstali, a nereplikovat je do další generace. Naopak nematuritní učební obory, zejména ty jednodušší, jim zpravidla žádnou sociální mobilitu neumožní.

?) Kolik z vašich klientů studuje maturitní obory?

V poslední době podíl našich studentů v maturitních oborech hodně vzrostl, dříve to bývalo kolem 40 %, teď jich je zhruba 70 %. Zatím nevíme, jestli je to výsledek našeho kariérového poradenství v základních školách, nebo je za tím spíš osobnostní profil dětí, které nás oslovují. Je možné, že k nám přijdou právě proto, že jsou silnější osobnosti, více motivované a ambiciózní. Protože víme, že je těžké udělat už ten první krok a oslovit nás.

? Jak jsou vaši studenti u maturit úspěšní?

Maturity jsou pro nás velké téma. Příprava na maturitu je jedna z častých zakázek našich studentů. V současné době jsou maturity pro znevýhodněné studenty hodně vysokoprahové. Zajímavým a zcela přehlíženým problémem je čeština. Když mluvíme o romských žácích, kteří jsou z hlediska předčasného „vypadnutí“ ze vzdělávání asi nejohroženější skupinou, měla by se debatovat otázka jejich mateřského jazyka. Pro většinu z nich to není čeština, ale my k nim přistupujeme jako k rodilým mluvčím. Oni často využívají jiný typ češtiny ovlivněný romštinou. U maturity pak pohoří právě na češtině, protože třeba psát slohovou práci v jazyce, který není váš mateřský, je těžké. Na to by se mělo brát ohled. My s tím pracujeme a snažíme se včas vyjednat studentům diagnostiku v pedagogicko-psychologické poradně, která jim pak umožní narovnat jejich hendikep. Obecně se to ale vůbec netematizuje.

? Vám se dlouhodobě daří nejen udržet sociálně znevýhodněné studenty na střední škole, ale i umožnit jim překonat hendikepy, které si nesou z rodinného prostředí, a pomoci jim dobře se pracovní uplatnit. Čím to je, že jste oproti poradenství běžně poskytovanému ve školách úspěšnější?

Myslím, že základem je individuální přístup ke každému studentovi a podpora vycházející ze znalosti kontextu. Školy si obecně často nekladou otázku proč a zabývají se jen viditelnými projevy, jako jsou absence či výchovné problémy. Je potřeba se ptát, co je za tím, pátrat po příčinách. Ještě na základní škole je přístup k dětem trochu individualizovaný, na střední škole se ale vytrácí a školy vůbec nevědí, s čím se jejich student mimo školu musí potýkat. Jsou to někdy věci, které si učitelé neumí ani představit – musí se starat o mladší sourozence nebo pomáhat invalidnímu rodiči s chozením na úřady, mívají problémy spjaté s častým stěhováním a špatným bydlením, kde se nemůžou připravovat do školy nebo ani pořádně vyspat. To jsou všechno příčiny, které mají podstatný vliv na školní docházku a úspěšnost a školy nejsou schopné je nahlédnout.

My se v tomhle směru snažíme se školami spolupracovat a šířit informovanost i systémově do školského systému, aby se rozšířil prostor pro individuální práci s žáky středních škol.

Spolupracujeme také s Masarykovou univerzitou, kde pořádáme workshopy pro budoucí učitele.

? Jaká další doporučení na základě své praxe byste adresovala současnému českému systému kariérového a výchovného poradenství?

Především bych upozornila na rizika nálepkování, stereotypizace a snižování ambicí, které jsou bohužel běžnou praxí související s už zmiňovaným řekněme pragmatickým přístupem k volbě školy a povolání. Zdůraznila bych taky nezbytnost provázané spolupráce všech zapojených subjektů, nejen učitelů, ale i pedagogicko-psychologických poraden (u nichž jsou v současné době alarmující několikaměsíční objednávací lhůty), školních poradenských pracovišť i nových pozic, jako jsou školní a sociální asistenti, případně sociálních služeb. Z některých škol známe pozici sociálního pedagoga, který může suplovat to, na co v našem masově pojatém školství není prostor, a osvědčuje se právě v mapování kontextu, o němž jsem mluvila. Důležité je rovněž podporovat u dětí a mladých lidí – obzvláště z marginalizovaných skupin, které jsou naší cílovou skupinou – rozvoj takzvaných měkkých dovedností a sebevědomí.

? Můžete na závěr uvést ještě nějaký „váš“ příběh s dobrým koncem?

Napadá mě například jeden student, který si přál odjet někam do zahraničí. Jako jediný z České republiky získal v posledním ročníku střední školy stipendium do USA a dnes studuje ekonomii na Mendelově univerzitě v Brně.

Rozhovor vznikl v rámci projektu iKAP II Jihomoravského kraje.

Rozhovor vedla Mgr. et Mgr. Daniela Büchlerová, socioložka, která se ve své výzkumné praxi zaměřuje zejména na kvalitativní výzkum v oblasti chudoby a sociálního začleňování.